

Administrativt, bokmål:**NORGES TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET****FAKULTET FOR FYSIKK, INFORMATIKK OG MATEMATIKK**

Faglig kontakt under eksamen: Professor Svein Sigmond, tlf. 73 59 36 24 og 97 66 64 07

Eksamen i fag 74440 Ladete Partiklers Fysikk

Tirsdag 30. mai 2000 0900–1400 (5 timer)

Tillatte hjelpemidler:

Typegodkjent kalkulator, med tomt minne, i samsvar med liste utarbeidet av NTNU

Standard matematiske / fysiske formelsamlinger og tabeller

Utlevert formelsamling i Ladete Partiklers Fysikk

Ved sensuren vil det bli lagt lik vekt på hver av oppgavene.

Administrativt, nynorsk:**NOREGS TEKNISK-NATURVITENSKAPELIGE UNIVERSITET****FAKULTET FOR FYSIKK, INFORMATIKK OG MATEMATIKK**

Fagleg kontakt under eksamen: Professor Svein Sigmond, tlf. 73 59 36 24 og 97 66 64 07

Eksamen i fag 74440 Ladete Partiklers Fysikk

Tysdag 30. mai 2000 0900–1400 (5 timar)

Tillatne hjelpemidlar:

Typegodkjend kalkulator, med tomt minne, i samsvar med liste utarbeidd av NTNU

Standard matematiske / fysiske formelsamlingar og tabellar

Utlevert formelsamling i Ladete Partiklers Fysikk

Ved sensuren vil det bli lagt lik vekt på kvar av oppgåvene.

Faglige eksamensoppgaver:**Oppgave 1**

a) Gitt et laboratorierom med et rettvinklet koordinatsystem, og med en ladet partikkel (q, m) som beveger seg i vakuum et konstant elektrisk felt E_y langs y-aksen og et konstant magnetisk felt B_z langs z-aksen. Vis at man alltid kan transformere partikkelbevegelsen $v(t)$ til et annet inertialsystem med hastighet V relativt til

lab.systemet, hvor baneberegningene blir meget enklere fordi enten det elektriske feltet $\vec{E}'$ eller det magnetiske feltet $\vec{B}'$ er null. Sett opp formler for V , $\vec{E}'$, $\vec{B}'$ uttrykt ved noen eller alle av størrelsene E_y , B_z , v , q , m . Formlene skal dekke alle praktiske verdier av E_y og B_z , inklusive svært små.

b) Gitt et system med tre metalliske elektroder A_0 , A_1 , og A_2 , hvor A_1 og A_2 er koblet til referanseelektroden A_0 gjennom batterier med spenninger henholdsvis U_1 og U_2 . I punktet $\vec{r}$ i rommet mellom elektrodene er det en ladet partikkel (q, m) som beveger seg med hastighet $\vec{v}$. Angi oppskriften for hvordan en kan beregne strømmen I_I som partikkelen induserer i ledningen mellom elektrodene A_1 og A_0 (Shockley-Ramo-teoremet). Vis hvordan dette teoremet kan utnyttes til å tillate nøyaktig elektrisk registrering av tidspunktet for at en ladet partikkel treffer en plan elektrodeflate, f.eks. i et flyvetids massespektrometer.

c) Formuler Busch-teoremet, og gjør greie for dets gyldighetsområde.

Oppgave 2

I en *protonsynkrotron* akselereres protoner (q, m) i en sirkelbane med konstant baneradius R_o . Både ledemagnetfeltet $B(t)$ og den ekvivalente elektriske vandrebeølgens vinkelfrekvens $\omega_E(t)$ må da være funksjoner av partikkelenergien og dermed av tiden. Protonene injiseres vanligvis fra en lineærakselerator, og hentes ut av synkrotronen når ledemagnetfeltet har nådd sin maksimale verdi B_m (bestemt av magnetkonstruksjonen). De akselererte protonene bringes så enten til å kollideres med protoner som er i ro i laboratoriet (f.eks. i et hydrogen boblekammer) eller med en motsatt rettet stråle med protoner med samme energi.

Det gir oversiktlig regning og takknemlig sensor å bruke forholdsstørrelsene β , γ , κ og η (se formelsamlingen) ved beregningene i denne oppgaven, som ved de fleste andre relativistiske beregninger.

- Utled relasjonen mellom ekvivalent elektrisk vandrebeølgerefrekvens $\omega_E = \omega_c$ og ledemagnetfeltet $B(t)$ som må være oppfylt for at protonene skal akselereres i sirkelbane med konstant radius R_o . (Uttrykket skal ikke inneholde forholdsstørrelsene eller v/c)
- Finn uttrykk og beregn verdi for den maksimale induksjonen B_m i til det midlere ledemagnetfeltet (tenkt midlet over hele baneomkretsen) i CERN's Super Proton Synkrotron (SPS), med maksimal protonenergi $W_k = 400$ GeV og baneradius $R_o = 1.1$ km. Beregn også fartsdifferensen $\Delta v = c - v$, i m/s, ved 400 GeV.
- Når disse 400 GeV protonene støter mot motsatt rettede protoner med samme energi, kan hele støtenergien nyttes til de uelastiske støtprosessene som en ønsker å studere, fordi tyngdepunktet til de støtende partiklene er i ro i laboratoriet. Finn uttrykk for og beregn verdier for protonenergien W_{k2} og akselerator-baneradien R_2 som skal til for å gi samme utnyttbare støtenergi hvis protonene skal støte mot protoner i ro i laboratoriet, når ledemagneter med samme maksimale induksjon B_m skal benyttes.

Oppgave 3

- Forklar kort hva er ambipolar diffusjon, definer den ambipolare diffusjonskoeffisienten D_a , og bruk ambipolar diffusjon til å definere begrepet *plasma*.
  - Finn uttrykket for den ambipolare diffusjonskoeffisienten D_a for en gass inneholdende fri elektroner og ioner med tettheter $n_e \approx n_i \approx n$, diffusjonskoeffisienter D_e og D_i , og mobiliteter μ_e og μ_i . Bruk Nernst-Townsend-relasjonen til å fjerne mobilitetene fra uttrykket, og forenkler uttrykket ved å anta like elektron- og ionetemperaturer T og utnytte masseforskjellen.
  - Gitt to parallelle plane glassplater i innbyrdes avstand $2d$. Lag et aksekors med origo midt mellom platene, og x-aksen loddrett platene slik at platene kommer i posisjoner $x = \pm d$. Legg z-aksen oppover mellom platene, og glem y-dimensjonen. Rommet mellom platene er gassfylt, og et elektrisk felt E_0 i z-retningen holder en stasjonær gassutladning brennende mellom platene, slik at elektron- og ionetettheten i midtplanet $x = 0$ holder seg konstant lik n_0 . Elektronproduksjonen skyldes støtionisasjon drevet av feltet E_0 , og vi skal anta $(\partial n / \partial t)_{prod} = \beta \cdot E_0 \cdot n$. n_0 er stor nok til at den ioniserte gassen oppfører seg som et plasma med ambipolar diffusjonskoeffisient D_a . I stasjonær tilstand vil elektron- og ioneproduksjonen akkurat oppveie diffusjonstapet til glassveggene.
- Finn uttrykk for den resulterende elektron- og ionetetthetsfordelingen $n(x)$ mellom glassplatene, og for det elektriske feltet E_0 som opprettholder denne tetthetsfordelingen.

- Definer Townsend-, glimm-, og bueutladning.

Forklar kort hva som menes med Townsend overslagsmekanisme og kanal (streamer) overslagsmekanisme.